

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 13 februari 1941 kl. 12. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förslag till förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga m. m.

Genom en den 3 januari 1941 dagtecknad proposition, nr 23, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet, föreslagit riksdagen att

dels antaga ett vid propositionen fogat förslag till förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga m. m.

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att, i enlighet med vad i propositionen anföres, överföra före år 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga till linjetjänst.

Det framlagda förslaget till förordning är av följande lydelse:

Förslag till Förordning

med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga m. m.

I avvaktan på de slutliga bestämmelser i ämnet, som framdeles kunna bli utfärdade, förordnas härigenom som följer:

Värnpliktiga tillhörande årsklass 1940 eller årsgrupp 1941, vilka uttagits till linjetjänst eller till handräckningstjänst, äro — oavsett bestämmelserna i § 27 mom. 1 och 2 värnpliktslagen — skyldiga att under fredstid för sin utbildning tjänstgöra sammanlagt trehundrasextio dagar, repetitionsövningar häri ej inräknade.

Föreskrifter om tjänstgöringens fullgörande meddelas av Konungen.

Under tjänstgöring som ovan avses utgår icke sjötjänstbidrag, som omnämles i § 9 mom. 1 tredje stycket¹ kungörelsen den 5 mars 1926 (nr 60)*

¹ Senaste lydelse, se 1939: 752.

angående avlöning för rullförings- (sjörullförings-)befäl och värnpliktiga under fredstid m. m.

Denna förordning träder i kraft dagen efter den, då förordningen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för de framlagda förslagen, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

I § 27 mom. 1 värnpliktslagen återfinnas bestämmelserna om utbildningstiden under fredstid för värnpliktiga, uttagna till linjetjänst.

Vad först angår utbildningstiden för *värnpliktiga i allmänhet, som uttagits till linjetjänst*, utgör densamma vid infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna 175 dagar — för s. k. underbefäl och fackmän dock 225 dagar — vid kavalleriet, artilleriet, ingenjörtrupperna och signaltrupperna 200 dagar, vid flottan för de å sjömanshus inskrivna 340 dagar och för övriga 200 dagar, vid kustartilleriet 200 dagar samt vid flygvapnet 210 dagar.

För *studenter och likställda* (sjökaptener och likställda) gäller en utbildningstid av 260 dagar.

Vid armén och kustartilleriet är utbildningen för värnpliktiga, uttagna till linjetjänst, uppdelad på en första tjänstgöring samt en eller två repetitionsövningar. Sålunda hava ifrågavarande värnpliktiga ur gruppen värnpliktiga i allmänhet vid infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna en första tjänstgöring om 150 dagar och en repetitionsövning om 25 dagar — s. k. underbefäl och fackmän en första tjänstgöring om 175 dagar samt två repetitionsövningar om vardera 25 dagar — samt vid kavalleriet, artilleriet, ingenjörtrupperna och signaltrupperna ävensom vid kustartilleriet en första tjänstgöring om 170 dagar och en repetitionsövning om 30 dagar. Studenter och likställda hava vid armén att fullgöra en första tjänstgöring om minst 230 dagar jämte en repetitionsövning¹⁾ samt vid kustartilleriet en första tjänstgöring om 230 dagar och en repetitionsövning om 30 dagar.

Vid flottan och flygvapnet förekomma icke repetitionsövningar, varför där saknas motsvarighet till nyss omtalade uppdelning av utbildningstiden i första tjänstgöring och repetitionsövning (repetitionsövningar).

Värnpliktiga uttagna till handräckningstjänst tjänstgöra enligt § 27 mom. 2 under fredstid i 180 dagar. Ej heller för dessa värnpliktiga är repetitionsövning föreskriven.

Slutligen må nämnas, att vissa värnpliktiga av kategorien studenter och likställda enligt vad Konungen närmare bestämmer må fullgöra sin tjänst-

¹⁾ Första tjänstgöringen utgör vid infanteriet m. fl. 235 dagar, vartill kommer en repetitionsövning om 25 dagar. Vid kavalleriet m. fl. utgör första tjänstgöringen 230 dagar och repetitionsövningen 30 dagar.

göring med dels militärutbildning dels ock fackutbildning och facktjänstgöring.

Den nu lämnade redogörelsen avser allenast de värnpliktigas utbildningstider¹⁾ under fredstid.

Om vissa slag av tjänstgöring därutöver stadgas i § 27 mom. 2 a (beredskapsövning), § 36 mom. 1 (landstörmsövningar) samt § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 (tjänstgöring då rikets försvar eller säkerhet det kräver).

Med skrivelser den 12 och 20 november 1940 har överbefälhavaren till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet överlämnat vissa inom ledningarna för försvarsgrenarna utarbetade promemorior rörande utbildningstiden.

I promemorian från *chefen för armén* har anförts i huvudsak följande:

I avvaktan på kommande beslut angående tjänstgöringstidens förlängning hade de värnpliktiga tillhörande årsklass 1940 ännu icke inkallats till tjänstgöring. Emellertid vore det med hänsyn bland annat till de förberedelser, som erfordrades för utbildningens organiserande önskvärt, att preliminärt beslut angående tjänstgöringstid och inryckningsdag för värnpliktiga ur nyssnämnda årsklass liksom även för studenter och likställda tillhörande årsgrupp 1941 kunde fattas redan år 1940. Ett sådant beslut syntes dock icke böra föregripa det avgörande angående en omläggning av tjänstgöringstiden, vartill den pågående utredningen kunde giva anledning. Vad anginge tjänstgöringstiden för nämnda värnpliktiga borde med hänsyn såväl till beredskapskravet som ock kravet på grundläggande utbildning minimitiden för första tjänstgöringen sättas till ett år. Därest sedermera en längre tjänstgöringstid bleve bestämd, borde denna ökning gälla även årsklass 1940.

Promemorian rörande *flottan* innehåller bland annat följande:

En förlängning av utbildningstiden vid flottan till 360 dagar innebure för de värnpliktiga i allmän tjänst, vilkas tjänstgöring för närvarande utgjorde 340 dagar, en ökning av allenast 20 dagar medan för flertalet övriga ökningen uppginge till omkring 5 månader. De värnpliktiga i allmän tjänst utgjorde huvuddelen av de för de rustade fartygen avsedda värnpliktiga. Vid inryckningen av en ny årsklass åtginge en ej oväsentlig tid, innan utbildningen komme upp till en ur beredskapssynpunkt godtagbar nivå. Om därför tjänstgöringstiden för de värnpliktiga i allmän tjänst bestämdes till 360 dagar, kunde en tillfredsställande krigsberedskap året runt icke hållas. — Med en tjänstgöringstid av 18 månader för nämnda värnpliktiga erhöles ett väl avvägt system för utbildningen, vilket tillika medgäve god beredskap under hela året vid de fartyg, som tillhörde flottans viktigaste beredskapsstyrka, kustflottan. Sistnämnda tjänstgöringstid medgäve, att en och en halv årsklass ständigt tjänstgjorde. Härigenom kunde de värnpliktiga beredas 6 månaders förberedande utbildning i land och å fartyg i depå, varefter de såsom utbildade finge tjänstgöra ett helt år å fartyg i kustflottan.

Chefen för kustartilleriet har med utgångspunkt från en tjänstgöringstid om 360 dagar gjort vissa överväganden angående inryckningstider m. m.

Slutligen har *chefen för flygvapnet* i sin promemoria föreslagit, att tjänst-

¹⁾ Till utbildning har här hänförs även den tjänstgöring, som enligt § 27 mom. 2 åvilar värnpliktiga i handräckningstjänst.

göringstiden för flygvapnets värnpliktiga tillhörande 1940 års klass och grupp måtte bestämmas till 360 dagars första tjänstgöring och en repetitionsövning om 60 dagar, att fullgöras senast under tredje året efter inskrivningsåret.

Överbefälhavaren har förklarat sig tillstyrka de i promemoriorna framställda förslagen.

I statsverkspropositionen till årets riksdag (Fjärde huvudtiteln, punkten 2) har chefen för försvarsdepartementet berört frågan om förlängning av de värnpliktigas utbildningstid och därvid anfört följande:

Med den blivande definitiva försvarsorganisationen sammanhänger intimt frågan om längden av de värnpliktigas utbildningstid, särskilt såvitt armén avser. Då ståndpunkt icke kunnat tagas till den nya organisationens definitiva struktur, följer därav, att jag icke heller anser mig nu kunna framlägga slutgiltigt förslag om värnpliktstidens längd i denna organisation. Att en avsevärd förlängning av den nu bestämda utbildningstiden är av nöden, framstår emellertid såsom uppenbart. Jag kommer därför senare i dag att föreslå Kungl. Maj:t att för riksdagen framlägga en särskild proposition med förslag rörande utbildningstiden för 1940 års klass (motsvarande årsgrupp), avseende ett provisoriskt ordnande av frågan om utbildningstiden för denna klass (grupp). Därvid kommer jag att föreslå, att utbildningstiden för ifrågasvarande värnpliktiga av alla kategorier tillsvidare bestämmas till 360 dagar, däri icke inberäknade eventuella repetitionsövningar. Till de närmare synpunkterna på denna fråga återkommer jag vid behandlingen av frågan om sagda propositions avlåtande. Vid beräkningen av de anslag, som röna inverkan av omfattningen av antalet tjänstgöringsdagar för de värnpliktiga, har hänsyn tagits till den sålunda av mig föreslagna ökade övningstiden.

I den nu föreliggande propositionen har *föredragande departementschefen, statsrådet Sköld*, beträffande förslaget om värnpliktstidens förlängning anfört följande:

»Såsom jag tidigare i statsverkspropositionen framhållit, är jag icke beredd att för närvarande fatta slutlig ståndpunkt till frågan om utbildningstidens längd i den blivande försvarsorganisationen. De under senare år gjorda erfarenheterna synas mig emellertid klart ådagalägga, att större krav än förut måste ställas på de värnpliktigas utbildning. Även ur beredskapsynpunkt framstår en förlängning av de yngsta värnpliktskontingenternas tjänstgöring såsom ofrånkomlig.

Jag har därför ansett det nödvändigt, att frågan om utbildningstidens längd om ock endast preliminärt nu underställes statsmakternas prövning. Härfor tala för övrigt jämväl budgetära skäl ävensom hänsynen till de militära myndigheterna, vilka hava att placera befäl, förbereda förläggningar och planlägga utbildningen för de värnpliktiga. Vidare måste det anses rimligt, att de inryckande värnpliktiga själva — i den mån så kan ske — erhålla en åtminstone ungefärlig kännedom om långvarigheten av den tjänstgöring de skola fullgöra.

Ehuru kravet på ökad utbildning och beredskap gör sig gällande med växlande styrka inom olika försvarsgrenar och truppslag samt inom olika grupper av de värnpliktiga, har jag med hänsyn till förslagets provisoriska

karaktär funnit mig böra föreslå en enhetlig utbildningstid för de värnpliktiga, som böra erhålla förlängd utbildning.

Vad beträffar frågan om vilka kategorier värnpliktiga som böra inbegripas under de provisoriska bestämmelserna, vill jag till en början framhålla, att bestämmelserna icke torde böra avse de samvetsömma värnpliktiga i annan mån än som följer av de allmänna bestämmelserna i § 3 av 1925 års samvetsömhetslag. Därest det kommer att visa sig befogat att i anledning av den föreslagna ökningen av vanliga värnpliktigas övningstid förlänga tilläggstjänstgöringen för de samvetsömma, torde frågan härom få upptagas i annat sammanhang. I övrigt har jag ansett förslaget böra omfatta samtliga kategorier av värnpliktiga, såväl de till linjetjänst som de till handräckningstjänst uttagna och oavsett vilken försvarsgren eller vilken värnpliktsgrupp (värnpliktiga i allmänhet, studenter och likställda etc.) de tillhöra. I avvaktan på den slutliga prövningen av frågan om värnpliktstidens omfattning torde de provisoriska bestämmelserna i princip endast böra omfatta sådana värnpliktiga, vilkas fredstjänstgöring är omedelbart förestående eller ock nyligen tagit sin början. Därvid är att märka, att inom armén värnpliktiga tillhörande årsklass 1940 eller årsgrupp 1941 (studenter och likställda) stå närmast i tur att inrycka till utbildning, bortsett från en helt obetydlig kontingent ur årsklass 1940, vars tjänstgöring redan påbörjats. Hela årsgruppen 1940 av studenter och likställda ryckte in redan i juni 1940. Inom marinen och flygvapnet har 1940 års klass i stor utsträckning redan börjat tjänstgöra. Slutligen må nämnas, att vissa av flottans värnpliktiga tillhörande årsgrupp 1940 rycka in till tjänstgöring först i februari 1941. Oaktat de sålunda föreliggande skiljaktigheterna har jag även i förevarande avseende ansett mig böra föreslå enhetliga bestämmelser för samtliga försvarsgrenar och vapenslag. Jag har därvid funnit den mest tillfredsställande lösningen vara att — med utgångspunkt från förhållandena inom armén, som rymmer det ojämförligt största antalet värnpliktiga — låta årsklass 1940 och årsgrupp 1941 inom alla tre försvarsgrenarna omfattas av de provisoriska bestämmelserna.

Beträffande utbildningstidens längd har jag — såsom redan framhållits vid statsverkspropositionens framläggande — ansett mig böra stanna vid en tid av 360 dagar, däri eventuella repetitionsövningar icke äro inberäknade.

Frågan i vilken omfattning repetitionsövningar skola äga rum inom de olika försvarsgrenarna och truppslagen liksom ock om repetitionsövningarnas längd lämnar jag tills vidare helt öppen.

Såsom framgår av redogörelsen för gällande bestämmelser, äro för närvarande repetitionsövningar föreskrivna för värnpliktiga i linjetjänst inom armén och kustartilleriet; deras utbildningstid är uppdelad på en första tjänstgöring samt en eller två repetitionsövningar. För dessa värnpliktiga innebär förslaget sålunda, att nu gällande tider för första tjänstgöringen ersättas med en utbildningstid av 360 dagar. Övriga värnpliktiga — de som tillhöra flottan och flygvapnet ävensom värnpliktiga uttagna till hand-

räkningstjänst — fullgöra icke repetitionsövning; någon »första tjänstgöring» i den angivna bemärkelsen förekommer följaktligen ej för dessa värnpliktiga. Deras tjänstgöring äger rum i en följd eller i omgångar. Denna tjänstgöring är nu avsedd att ersättas med en utbildning om 360 dagar.

Den föreslagna utbildningstiden — vid vars utmätande framför allt förhållandena inom armén tagits till utgångspunkt — är att betrakta såsom ett minimum. Jag är medveten om att densamma i flera hänseenden kan komma att visa sig otillräcklig. Det definitiva bestämmandet av utbildningstidens längd ävensom av de differentieringar därutinnan, som eventuellt kunna vara påkallade de olika vapenslagen och värnpliktskategorierna emellan, torde dock, såsom jag förut framhållit, böra ske först i samband med frågan om prövning av blivande förslag om en ny försvarsordning.»

Bestämmelser angående de värnpliktigas avlöning återfinnas i kungörelsen den 5 mars 1926 (nr 60) angående avlöning för rullförings- (sjö- rullförings-)befäl och värnpliktiga under fredstid m. m.

I samband med vidtagande år 1939 av sådan ändring i värnpliktslagen, att tjänstgöringen för de av flottans värnpliktiga, som äro inskrivna å sjömanshus utökades från 200 till 340 dagar, verkställdes sådan ändring av förenämnda kungörelse, att penningbidraget till ifrågavarande värnpliktiga från och med den 211:e dagen höjdes från 1 krona till 2 kronor om dagen (Sv. förf.-saml. nr 224/1939).

1926 års kungörelse har sedermera (Sv. förf.-saml. nr 752/1939) ytterligare jämkats i förevarande avseende. Jämkningsen innebär i huvudsak, att den förut vidtagna förhöjningen av penningbidraget med en krona om dagen omändrats till att utgöra ett särskilt sjötjänstbidrag å likaledes en krona om dagen. Sistnämnda bidrag, vilket endast utgår under sjötjänstgöring eller tjänstgöring i sjöreserv, utbetalas — liksom fallet var med det förhöjda penningbidraget — efter minst 210 dagars tjänstgöring.

Föredragande departementschefen har i förevarande hänseende anfört följande:

»Det särskilda bidrag å en krona om dagen, som sålunda tillfaller de å sjömanshus inskrivna värnpliktiga, utgör en kompensation för den förlängda utbildningstid, som ålagts dessa värnpliktiga. Därest samtliga värnpliktiga tillhörande 1940 års klass och 1941 års grupp i enlighet med mitt förslag erhålla lika lång utbildningstid, bortfaller tydligen grunden för bidragets utbetalande såvitt angår sjömanshusinskriven värnpliktig i nämnda klass och grupp. I enlighet härmed torde bestämmelse böra utfärdas av innehåll, att sjötjänstbidrag icke utgår under den nu föreslagna utbildningstiden.»

I detta sammanhang må anföras, att 1939 års lagtima riksdag i anledning av därom väckta motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 4 punkt 26) hemställt om utredning avseende förbättrad dagavlöning till värnpliktiga i allmänhet. Ifrågavarande uppdrag har därefter överlämnats till sociala försvarsberedskapskommittén.

Angående det genom propositionen framlagda förslaget om överförande till linjetjänst av före år 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga har *föredragande departementschefen* anfört följande:

»I förevarande sammanhang torde böra underställas riksdagens prövning uppkommen fråga rörande upphävande av den s. k. kategoriklyvningen, i den mån denna ännu äger bestånd. Därvid torde jag få erinra, att § 7 i 1936 års värnpliktslag innehöll det grundläggande stadgandet om kategoriklyvningen. Där stadgades nämligen, att vapenför värnpliktig skulle uttagas till linjetjänst eller till ersättningsreserven; icke vapenför värnpliktig, som icke var till krigstjänst oduglig, skulle uttagas till handräckningstjänst. Genom ändringar i värnpliktslagen, tillkomna genom lag den 14 juni 1940 (nr 511), har sedermera kategoriklyvningen blivit upphävd. Enligt § 7 i dess nya lydelse skola sålunda alla vapenföra värnpliktiga uttagas till linjetjänst. Av övergångsbestämmelserna framgår emellertid, att de före år 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga icke omfattas av lagändringen.

I skrivelse den 19 november 1940 har nu chefen för armén framhållit, att beslutet om kategoriklyvningens upphävande formellt vore utan verkan, såvitt anginge de värnpliktiga, som inskrivits före år 1940. I realiteten hade emellertid även sistnämnda värnpliktiga i stor utsträckning upphört att tillhöra ersättningsreserven. Till såväl mobiliserings- som fältdepåer hade nämligen för vapenutbildning inkallats äldre årsklasser tillhörande ersättningsreserven. Ifrågavarande värnpliktiga komme efter avslutad utbildning att i händelse av mobilisering tagas i anspråk för organiserandet av fältförband. Med hänsyn till den funktion de sålunda komme att fylla, syntes de vapenutbildade ersättningsreservisterna böra överföras till linjetjänst. En sådan överföring komme att underlätta rullföringen och redovisningen av ifrågavarande värnpliktiga och samtidigt skapa ökad säkerhet för deras ändamålsenliga utnyttjande inom försvaret. Chefen för armén hemställde förty, att de till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga, vilka undergått utbildning med vapen under minst två månaders tid, måtte överföras till linjetjänst.

Ett principiellt ståndpunktstagande till frågan om kategoriklyvningen har redan ägt rum genom förenämnda den 14 juni 1940 vidtagna lagändring. Chefens för armén förevarande framställning avser snarast ett fullföljande av nämnda ståndpunkt. Ett överförande av de äldre ersättningsreservisterna till linjetjänst synes också, såsom chefen för armén framhållit, vara ägnat att förenkla rullföringen och redovisningen av de värnpliktiga. Jag finner mig med hänsyn till det anförda böra tillstyrka förslaget. Härvid utgår jag emellertid från att överförandet icke skall föranleda utökning av den tjänstgöring för utbildning i fredstid som enligt äldre bestämmelser åvilat ifrågavarande ersättningsreservister. Att dessa däremot i fråga om övrig tjänstgöring böra vara likställda med motsvarande årskontingenter till linjetjänst uttagna synes mig uppenbart.

Förslaget torde böra genomföras i den formen, att Kungl. Maj:t utverkar

riksdagens bemyndigande att till linjetjänst överföra värnpliktiga, vilka inskrivits före år 1940 och uttagits till ersättningsreserven, dock att utökning härigenom ej skall ske av den tjänstgöring för utbildning i fredstid, som hittills åvilat ifrågavarande värnpliktiga. Bemyndigandet synes böra omfatta samtliga nämnda värnpliktiga och bör alltså ej, såsom chefen för armén förutsatt, begränsas till sådana, som erhållit viss tids vapenutbildning. På Kungl. Maj:t läres därefter böra ankomma att bestämma den ordning, i vilken överförandet bör äga rum.»

Utskottet.

Genom förevarande proposition framläggas, i avbidan på de slutliga bestämmelser i ämnet, som framdeles kunna bliva beslutade, förslag till förlängning av övningstiden för vissa värnpliktiga, vilkas fredstjänstgöring är omedelbart förestående eller ock nyligen tagit sin början. Förslaget är föranlett av det rådande läget och den därav betingade nödvändigheten att stärka landets försvarskraft. Utskottet har icke funnit anledning till erinran vare sig mot det sålunda framlagda förslaget eller mot propositionen i övrigt.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 11 februari 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman*, *Linder*, *Hagman*, *Tamm*, *Löfvander*, *Forslund*, *Roos** och *Wistrand**;

från andra kammaren: herrar *Hage*, *Olovson* i Västerås, *Hermansson*, *Holm*, *Barnekow*, *Larsson* i Östersund, *Hagård** och *Norup**.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.